

HARAŞÎ, Muhammed b. Abdullah

HARAŞÎ, Muhammed b. Abdullah
(محمد بن عبدالله الخرشى)
Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh
b. Alî el-Haraşî el-Mâlikî
(ö. 1101/1690)
İlk Ezher şeyhi.

1010 (1601) yılında Mısır'ın Buhayre bölgesindeki Ebûharaş köyünde doğan Haraşî (Hırşî) temel eğitimini babasından aldı. Daha sonra Ezher'e girerek İbrâhim b. İbrâhim el-Lekânî ve Nüreddin el-Uchûrî gibi âlimlerden tefsir, hadis, fıkıh, sîret, mantık ve nahiv okudu. Mâlikî mezhebinde devrinin fıkıh otoritelerinden biri oldu. Halîl b. İshak el-Cündî'nin Mâlikî fıkına dair *el-Muhtaşar* adlı eserine yazdığı şerh ile tanındı. Ayrıca hadis, akaid, mantık, nahiv ilimlerinde müstakil eserler kaleme aldı ve bu sahalardaki bazı temel kaynaklara şerh veya hâşiyeler yazdı. Akboğa Medresesi'nde Cündî'nin *el-Muhtaşar*'ı ile kendisinin *eş-Şerhu's-şagîr*'i yanında hadis, akaid, nahiv, ferâiz ve matematikle ilgili dersler okuttu. Aralarında Ebû Sâlim el-Ayyâşî ve Muhammed b. Abdülbâki ez-Zürkânî gibi meşhur kişilerin de bulunduğu pek çok öğrenci yetiştirdi ve XVII. yüzyılda ihdas edilen Ezher şeyhliğine getirilen ilk âlim oldu. İslâm dünyasının her tarafından birçok talebe, âlim ve devlet adamı ile çeşitli düzeylerde irtibatları bulunan Haraşî 27 Zilhicce 1101'de (1 Ekim 1690) Kahire'de vefat etti.

Eserleri. 1. eş-Şerhu's-şagîr 'ulâ Muhtaşarı Halîl. Halîl b. İshak el-Cündî'nin *el-Muhtaşar*'ının özet halinde bir şerhidir (yazma nüshası için bk. Muhammed el-Âbid el-Fâsî, I, 419). Daha çok Mağrib bölgesinde meşhur olan eser üzerine Ali b. Ahmed el-Adevî ve Muhammed b. Muhammed el-Attâr ez-Zimâmî gibi âlimler tarafından hâşiyeler yazılmıştır. **2. eş-Şerhu'l-kebîr 'ulâ Muhtaşarı Halîl.** *el-Muhtaşar*'a daha geniş kapsamlı bir şerh yazması yönündeki umumi istek üzerine hazırladığı bir başka şerhtir. Eser hem müstakil olarak (I-V, Kahire 1306) hem de Adevî hâşiyesiyle birlikte (I-VIII, Bulak 1299, 1318, 1319) basılmıştır. **3. Risâle fi'l-hulûvvât.** Harap vakıfların hisse karşılığı imarına dair bazı hükümleri ihtiva eden bir risâle olup Kemâl Yûsuf el-Hût'un tahkiikiyle neşredilmiştir (Beirut 1410/1990). **4. Münthe'e-r-raqbe fi halîl elfâzi'n-Nuḥbe.** İbn Hacer el-Askalânî'nin hadis usulüne dair *Nuḥbetü'l-fiker*'inin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 664). **5. Şerhu'l-Muḥaddimetü'l-Âcurrûmiyye.** İbn Âcurrûm'un nahve dair *el-Âcurrûmiyye* adlı eserinin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1288). **6. Hâşiye 'ulâ İsâgüci.** *İsâgüci*'nin Esîrüddin el-Ebherî'ye ait Arapça versiyonu üzerine Zekeriyâ el-Ensârî'nin yazdığı *el-Muḥtalâc* adlı şerhin hâşiyesidir (bu eserlerin yazma nüshaları için ayrıca bk. Brockelmann, *GAL*, I, 610; II, 102, 103, 416; *Suppl.*, I, 612; II, 97, 98, 334). Haraşî, Ebû Abdullah Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî'nin *'Akîdetü ehlî't-*

tevḥîd eş-şuğrâ (Ümmü'l-berâhin, *es-Senûsiyye, el-'Akîdetü's-şuğrâ*) adlı eserine de bir şerh yazmış olup bu kitabını Fas Sultanı İsmâil b. Şerîf'e ithaf ve takdim etmiştir (Kâdirî, III, 18).

BİBLİYOGRAFYA :

Ayyâşî, *er-Rihletü'l-'Ayyâşiyye*, Rabat 1397/1977, II, 359; Kâdirî, *Nesrû'l-meşânî*, III, 18-23; Adevî, *Hâşiyetü's-Şeyḥ 'Alî el-'Adevî*, Bulak 1318 → Beirut, ts. (Dâru Sâdir), I, 2-3; Murâdî, *Silkü'd-dürr*, IV, 63; Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, I, 113-114; Serkis, *Mu'cem*, I, 810; Mahlûf, *Şecere'tü'n-nûr*, s. 317; Brockelmann, *GAL*, I, 610; II, 102, 103, 414, 416; *Suppl.*, I, 612; II, 97, 98, 334, 438; *İzâhu'l-meknûn*, II, 182; *Hediyyetü'l-'ârifîn*, II, 302; Karatay, *Arapça Basmalar*, II, 359; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 118; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, IX, 278; X, 210-211; a.mlf., *el-Müstedrek*, Beirut 1406/1985, s. 687; Muhammed el-Âbid el-Fâsî, *Fihrisü muḥtâḫâtî ḫizânetü'l-Karaviyyîn*, Dârülbeyzâ 1979-83, I, 418-421; II, 532; III, 172-176, 245-246; Âyide İbrâhim Nusayr, *el-Kütübü'l-'Arabîyye ellelî nüşiret fi Mişr beyne 'amey 1926-1940*, Kahire 1980, s. 166; Abdülvehhâb İbrâhim Ebû Süleyman, *Kitâbetü'l-baḫşî'l-İlmî*, Cidde 1403/1983, s. 352-353; *el-Ezherü's-şerîf fi 'idihî'l-elf*, Kahire 1403/1983, s. 238; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 206; Şüyûḫu'l-Ezher (nşr. Vezâretü'l-İlâm), Kahire, ts., s. 14; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, II, 227.

CENGİZ KALLEK

HARAŞÎ, Saïd b. Amr

(سعيد بن عمرو الخرشى)

Saïd b. Amr el-Haraşî
(ö. 117/735'ten sonra)

Emevîler devri
vali ve kumandanlarımdan.

Kays Aylân kabilesinin kollarından Harîş b. Kâ'b'a mensuptur. Aslen Kinnesrînlî olup İrmîniye'de doğduğu, annesinin Habeşli olduğu nakledilmektedir. Kaynaklarda hayatıyla ilgili ilk bilgiler, Şevzebe adlı bir Hâricî'nin çıkardığı isyanı bastırmasıyla ilgilidir.

102 (720) yılında Küfe Valisi Abdurrahman b. Abdullah'ın, Şevzebe'in çıkardığı isyanı bastırmak üzere Muhammed b. Cerîr kumandasında gönderdiği ordu mağlûp olmuştu. Hâricîler, daha sonra Emevî Halifesi II. Yezîd'in gönderdiği iki orduyu da yenilgiye uğratmışlardı. Bu arada Küfe'ye gelen halifenin kardeşi Mesleme b. Abdümelik, halkın şikâyetçi olması üzerine Saïd b. Amr el-Haraşî'yi Şevzebe'in isyanını bastırmakla görevlendirdi. Yapılan savaşta Haraşî kumandasındaki ordu Hâricîler'i mağlûp etti, Şevzebe de öldürüldü. Haraşî bu başarısından dolayı Horasan valiliğine tayin edildi (103/721-22).

İbn Hacer'in *Nuḥbetü'l-fiker*'ine Haraşî'nin yaptığı *Münthe'e-r-raqbe fi halîl elfâzi'n-Nuḥbe* adlı şerhin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 664)

Horasan'da öncelikle birtakım idarî ve askerî düzenlemeler yapan Haraşî'nin buradaki en önemli başarısı Soğdlular karşısında kazandığı zaferdir. Onun Hâricîler'i yenmesi ve hemen ardından Horasan valiliğine tayin edilmesi, önceki vali zamanında cizye ve haraç vergilerini ödemeyen ve valiye karşı Türkler'le iş birliği yapan Soğdlular'ı endişeye düşürdü. Soğdlular, melikleri Gürek'in kabul etmesine rağmen yurtlarını terk ederek Fergana hükümdarından sığınma talebinde bulundular. Ancak Haraşî, henüz Fergana melikinın himayesi altına girmeden Hucend yolunda onları yakalayıp birçoğunu kılıçtan geçirdi; bir kısmını da esir alarak mallarını müsadere etti. Bu arada Hucend güzergâhında bulunan Üşrûsene'yi ele geçirip halkı ile bir anlaşma yaptı.

Haraşî, Soğd meselesini büyük ölçüde hallettikten sonra Süleyman b. Ebû's-Sürri'yi Soğd vadisinde yaşayan Dihkan Deyuşti'nin üzerine gönderdi. Süleyman, Deyuşti'yi yenilgiye uğrattı ve sığındıkları kalede muhasara altına aldı. Kale halkı çocuklarına dokunulmaması şartıyla teslim olmayı kabul edince Haraşî Deyuşti'yi tutuklayarak Irak Valisi Ömer b. Hübeyre'ye gönderdi.

Haraşî daha sonra Mâverâünnehir'deki Kiş şehrine (Şehr-i Sebz) âmil tayin ettiği Süleyman b. Ebû's-Sürri'yi Nesef'in fethiyle görevlendirdi. Süleyman'a mukavemet edemeyeceğini anlayan Nesef hâkimi Subuğrâ teslim oldu. Fakat Haraşî, emanla teslim aldığı Subuğrâ'ya verdiği sözü tutmayıp öldürttü (104/722-23). Onun bu davranışı, ayrıca Irak'a yeteri kadar vergi göndermemesi ve birçok konuda bağımsız hareket etmesi bölge valisi Ömer b. Hübeyre'yi kızdırdı. İbn Hübeyre, Haraşî'yi azlederek yerine Müslim b. Saîd el-Kilâbî'yi tayin etti. Haraşî zincire vurularak Merv'den Kûfe'ye gönderildiyse de bazı nüfuzlu kişilerin ricası üzerine serbest bırakıldı.

112 (730) yılında, Azerbaycan ve İrmîniye bölgesi kumandanlarından Cerrâh b. Abdullah el-Hakemî'nin Hazar ve diğer Türk boyları ile yaptığı savaşta yenilmesi ve Erdebil şehrinin Hazarlar'ın eline geçmesi üzerine Halife Hişâm b. Abdülmelik Haraşî'yi Azerbaycan ve İrmîniye valiliğine getirdi. Haraşî ilk iş olarak Siirt yakınlarındaki Erzen'e gidip burada Cerrâh'ın ordusundan sağ kalanları kendi ordusuna dahil edip Ahlat'a geçti, şehri fethet-

dip ele geçirdiği ganimetleri askerleri arasında paylaştırdı. Daha sonra Berdea'ya kadar birçok kaleyi fethetti. Buradan Şirvan yakınlarındaki Bâcervân'a dönen Haraşî aldığı ihbar üzerine Hazarlar'a karşı bir baskın düzenledi. Bu baskında da Hazarlar'ın birçoğu öldürüldü.

Haraşî daha sonra Hazarlar'la Tiflis yakınlarında tekrar karşılaştı. Kuvvetlerini takviye edip Haraşî'nin üzerine yürüyen Hazarlar onu ilk anda zor duruma düşürdülerse de yenilmekten kurtulamadılar. Haraşî onları Aras nehrine kadar sürdü. Şirvan yakınlarındaki Beylekân'da meydana gelen karşılaşmada da Hazarlar yine ağır bir yenilgiye uğradılar.

Haraşî, Halife Hişâm'a bir fetihnâme gönderip kazandığı savaşları ve fethettiği yerleri bildirdi. Başarılarından dolayı Haraşî'yi kutlayan Hişâm, kısa bir süre sonra onu azlederek yerine kendi kardeşi Mesleme b. Abdülmelik'i Azerbaycan ve İrmîniye valiliğine tayin etti. Mesleme, Haraşî'ye bir mektup göndererek idareyi Abdülmelik b. Müslim el-Ukaylî'ye bırakmasını istediysede Haraşî onu dinlemedi. Bunun üzerine Mesleme Haraşî'yi ordu kumandanlığından azletti. Haraşî'nin mallarına el konup Berdea'da hapsedildiğini duyan Halife Hişâm, Mesleme'den onu derhal salvermesini istedi. Haraşî serbest kalınca Dimaşk'a döndü ve halifenin ihsan ve iltifatına mazhar oldu (İbn A'sem el-Kûfî, VIII, 59-60).

Halife Hişâm, Mesleme b. Abdülmelik'in ve ondan sonra bu göreve tayin edilen Mervân b. Muhammed'in bölgede meydana gelen olaylar karşısındaki başarısızlıkları yüzünden 115 (733) yılı baharında Haraşî'yi tekrar İrmîniye ve Azerbaycan valiliğine getirdi. Ancak Haraşî askerlerin yorgunluğu sebebiyle ciddi bir sefer gerçekleştirmedi. Gözlerinden rahatsız olduğu için muhtemelen 117 (735) yılında görevinden affını istedi. Hişâm onun isteğini kabul edip yerine Mervân b. Muhammed'i tayin etti. Haraşî'nin bundan sonraki hayatı hakkında kaynaklarda bilgi yoktur.

İbn Cerîr et-Taberî ve İbnü'l-Esîr'in, 161-189 (777-805) yılları arasında faaliyetlerinden söz ettikleri Haraşî nisbeli şahsın Saîd b. Amr el-Haraşî ile ilgili yoktur. Halife b. Hayyât, Saîd el-Haraşî adlı bir kişinin 163 (779-80) yılında Horasan'da öldürüldüğünü söyler (*et-Târîh*, s. 437). Bunun vali Saîd el-Haraşî olup olmadığına dair yeterli bilgi bulunmamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 328, 332-333, 342-344, 361, 437; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 295-297, 623; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VI, 361-363, 575-578, 619-622; VII, 7-12, 15-17; VIII, 135, 144, 167, 316; İbn A'sem el-Kûfî, *el-Fütûh*, Beyrut, ts. (Dârü'n-Nedveti'l-cedîde), VIII, 43-60, 70; Bağdâdî, *el-Farq* (Kevserî), s. 155-156; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 288; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, V, 69-70, 103-110, 115-116, 159-162; VI, 51-52; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk*, IX, 339-341; İbn Kesîr, *el-Bidâye* (nşr. Ahmed Ebû Müslim v.dğr.), Beyrut 1409/1989, IX, 238-240, 314-315; Zirikî, *el-A'lâm*, III, 152; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 152, 214-215; Hakkı Dursun Yıldız, *İslâmiyet ve Türkler*, İstanbul 1980, s. 20-32; a.m.f., "Cerrâh b. Abdullah", *DİA*, VII, 414; Barthold, *Türkistan*, s. 204, 547; Şaban Kuzgun, *Hazar ve Karay Türkleri*, Ankara 1993, s. 59; Khalid Yahya Blankinship, *The End of the Jihād State : The Reign of the Hisham Ibn Abd al-Malik and The Collapse of the Umayyads*, New York 1994, s. 88-126, 150-151, 171; Recep Uslu, *Hicri II. Yüzyıllarda Horasan Tarihi* (doktora tezi, 1997), UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 76-77; Mahmûd Şit Hat-tab, "Mine'l-mü'minîne ricâl: Saîd b. 'Amr el-Haraşî", *el-Mevrid*, IX/4, Bağdad 1981, s. 329-347.

NADİR ÖZKUYUMCU

HARB

(bk. SAVAŞ).

HARB (Benî Harb)

(بنو حرب)

Çoğu Hicaz ve Necid bölgelerinde ikamet eden bir Arap kabilesi.

Benî Harb kabilesinin soyu hakkında ki bilgiler oldukça çelişkilidir. İbn Hazm (*Cemhere*, s. 275), İbn Haldûn (*el-İber*, II, 311) ve Kalkaşendî (*Nihâyetü'l-ereb*, s. 232-233), kabilenin Adnânîler'den Benî Hilâl b. Âmir b. Sa'saa'nın bir kolu olduğu görüşündedirler. Hemdânî, şeceresini Harb b. Sa'd b. Sa'd b. Havlân b. Amr b. Hâf b. Kudâa şeklinde verdiği ve aslen Yemen'in Sa'de şehrinde olduğunu belirttiği Benî Harb kabilesinin 131 (748-49) yılında Hicaz'da Mekke ile Medine arasındaki bölgeye geldiğini ve bazı kollarının daha sonraki dönemlerde buradan Necid'e göç ettiğini bildirir (*el-İklil*, I, 298-314). Çağdaş müelliflerden Kehhâle, çoğunluğunu Adnânîler'in teşkil ettiği, nesepi birbirinden farklı unsurlardan oluşan kabilenin bir ahlâf topluluğu (antlaşmalı kabileler) olduğu görüşündedir (*Mu'cemû kabâ'ilü'l-'Arab*, I, 259). Buna karşılık Semîr Abdürrezzâk, Kahtânîler'in Havlân koluna mensup olan Benî Harb'in aynı bölgede yaşayan Adnânî kabileleriyle karıştığını, bu sebeple bazı nesep âlimle-